

Zakonsko i društveno vrednovanje informacija

Valjetić, Teodora-Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:528714>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-29**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Teodora-Katarina Valjetić

Zakonsko i društveno vrednovanje informacija

Završni rad

Mentor: doc. dr.sc. Tomislav Ivanjko

Zagreb, kolovoz 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Sadržaj.....	iv
1. Uvod.....	1
2. Vrijednost informacije.....	2
3. Prezasićenost informacijama	4
4. Slobodan pristup.....	6
5. Serendipitet	8
6. Opća uredba o zaštiti podataka	9
7. Pravo na pristup informacijama	12
8. Pravo na zaborav	14
9. Balans poštivanja prava na pristup informacijama i poštivanja privatnosti	15
10. “Hvatanje” informacija.....	19
11. Zaključak	20
Literatura	21
Sažetak.....	24
Summary.....	25

1. Uvod

Ovaj rad inspiriran je mnogostrukim dimenzijama podataka, njihovom gustoćom i nestabilnošću. Kroz nekoliko poglavlja donijet će prikaz strukture informacija, nadograđivanja vrijednosti istih, ljudskih odnosa s njima, poštivanja prava i zakona koji diktiraju ophođenje i s osobama i s informacijama. Objasnit će se mentalni trag koji prezasićenost informacijama ostavlja u obliku anksioznosti ili straha od propuštanja te navodi na donošenje krivih odluka. Dio rada fokusiran je na područje čija je glavna sastavnica informacija, a to je obrazovanje ili prenošenje znanja. Zatim, slobodni pristup literaturi na internetu te načini ostvarivanja nečega što zovemo „serendipitet“ prikazat će se kao sredstva koja pomažu u dostizanju te održavanju vlastitog spoznavanja, tj. karijere. Jedan segment rada vodi se normama kao što su „mehanizam konzistentnosti“ u sklopu „Opće uredbe o zaštiti podataka“ te onom o ponovnoj uporabi podataka iz „Zakona o pravu na pristup informacijama“. Počevši od nedosljednosti u projektiranju računalnih sustava, rad na posljetku prati balans transparentnosti i privatnosti, bilježenja (bilo u bazama podataka, bilo u „heterotopijama“) i zaštite podataka, praćenja svih ljudi i praćenja samo nekolicine. Baziran je na društvenim i konceptualnim dihotomijama koje iziskuju pažnju i razumijevanje.

2. Vrijednost informacije

Dostupnost informacija kroz tisak i internet prouzrokovala je odsutnost potrebe za zapisivanjem relevantnih elemenata u memoriju, budući da se virtualno činjenice mogu uvijek i svugdje provjeriti (Doomen, 2009, str. 30). Jasper Doomen, stoga, zaključuje, informacije se više ne prisvajaju, već troše. Posljedica toga jest lako odbacivanje istih nakon što su jednom upotrijebljene. Ovo nas upućuje na neizbježno pitanje - znači li to da su informacije jeftine? Koliko god vrijedile, možemo reći da su nestabilne - za što nam je primjer internetska platforma Wikipedija. Promjene koje ih narušavaju možemo podijeliti na unutarnje i vanjske. Vanjske, koje se događaju u znanosti i izazvane su kritičkim razmišljanjem - kao one koje oduvijek postoje i manje su bitne, te unutarnje - kao promjene u samoj informaciji, ujedno i upravljane tehnologijom (Doomen, 2009, str. 31). S obzirom da znamo da u nekim prošlim vremenima informacije, pogotovo one obrazovne, nisu bile olako dostupne, a niti je svima bilo omogućeno da ih sami pismeno iskazuju - možemo zaključiti da nas je do današnjice dovela informacijska demokratizacija (Doomen, 2009, str. 32). Jer, kako kaže Doomen, informacija nije samo izgubila areol, već se i proizvodi od veće skupine ljudi nego prije. Dakle, inflacija se nije dogodila samo zbog povećanja količine, već i zbog manjka kredibiliteta. Jedan primjer toga jest podatak koji su iznijeli Bawden i Robinson „Tjedno izdanje New York Timesa u ranim godinama 21. stoljeća sadržavalo je više podataka nego što je prosječna osoba vjerojatno naišla u životu u Engleskoj sedamnaestog stoljeća“ (2009, str. 184). Zatim i sljedeći: „Krajem sedamdesetih godina procijenjeno je da će trebati sedamsto godina da se pročita jednogodišnja istraživačka literatura iz jednog predmeta (kemija)“ (Bawden i Robinson, 2020, str. 15). Osim toga, još 1986. komentator medicinskih informacija zaključio je da su: „Mnogi [liječnici] napustili 'praćenje literature'. Paralizirani su silnom ogromnošću zadatka“ (Bawden i Robinson, 2009, str. 183). Opisanu problematiku interpretirao je Yuval Noah Harari „U davna vremena imati moć značilo je imati pristup podacima. Imati moć danas znači znati što zanemariti.“ (2017, str. 462). Dakle, danas je informacije mudro izbjegavati.

Pri doslovnom vrednovanju, Andrew Whitworth vidi četiri vrijednosti informacije: osobnu ili subjektivnu, znanstvenu ili objektivnu, ekonomsku, te vrijednost zajednice, od kojih su zadnje dvije intersubjektivne (2009, str. 12). Subjektivnost prepoznajemo u, primjerice, estetici, a objektivnost u informacijama o prirodnim zakonima. Ekonomska vrijednost informacije, ili podatak o unovčivosti iste (primjer: informacije o vremenskoj prognozi), kao i vrijednost informacije koja se dijeli unutar određene zajednice, fluidne su u relaciji između više subjekata. Osim toga, postoje i posebne kategorije podataka. Osjetljivi osobni podatci navedeni su u

Općoj uredbi o zaštiti podataka Europskog parlamenta i Vijeća. To su „rasno ili etničko porijeklo, političko mišljenje, religijska ili filozofska vjerovanja, genetski podatci koji unikatno identificiraju pojedinca, biometrijski podatci koji unikatno identificiraju pojedinca, članstvo u sindikatu, zdravstveni podatci, seksualni život, seksualna orijentacija“ (Pedley, 2019, str. 146).

Međutim, vrijednost podacima može i narasti. Prema operacionalizaciji Davenporta i Prusaka, postoje četiri glavna načina na koje menadžeri mogu transformirati informacije u znanje. Slično tome, navedeni autori tvrde i da se podatci mogu pretvoriti u informacije kroz niz aktivnosti dodavanja vrijednosti. To su kontekstualizacija, kategorizacija, izračunavanje, ispravljanje te sažimanje (Devenport i Prusak, 1998, str. 4). Kontekstualizirajući znamo u koju svrhu su podatci prikupljeni; kategorizirajući znamo jedinice analize ili ključne komponente podataka; izračunavanjem su podatci možda analizirani matematički ili statistički; ispravljanjem su iz njih uklonjene pogreške iz; a sažimanjem su restrukturalizirani u koncizniji oblik. Itekako znamo da računala uglavnom dodaju navedene vrijednosti i pretvaraju podatke u informacije, no rijetko mogu pomoći u kontekstu. Da bi informacije postale znanje, ljudi moraju obaviti gotovo sav posao. To su uspoređivanje, određivanje posljedica, povezivanje te razgovor (Devenport i Prusak, 1998, str. 6). Usporedba se odnosi na pitanje “kako se informacije o ovoj situaciji uspoređuju s drugim situacijama koje poznajemo?”; posljedice o kojima se razmišlja su implikacije informacija na odluke i radnje; povezivanje spaja sekvence znanja; razgovor izjedruje što drugi ljudi misle o tim informacijama. Dakle, ne moramo bježati od svih informacija, već se trebamo oko njih potruditi.

3. Prezasićenost informacijama

Ravnoteža između suvišnih (već poznatih) i novih jedinstvenih informacija je presudna. Naime, previše jedinstvenosti dovodi do tjeskobe i preopterećenja, a previše suvišnosti do dosade (Bawden i Robinson, 2020, str. 17). Mi, ljudi današnjice, postajemo pasivnim potrošačima informacija - jer ili smo zavedeni da konzumiramo sve veće količine nebitnih i nekvalitetnih informacija kako bi se zaradilo (izravno za informacijske industrije ili neizravno kroz naše obrasce potrošnje koji sami postaju informacija o nama, a da nosi vrijednost); ili dopuštamo koloniziranje svoga znanja radi organizacijskih uloga koje vodimo (Whitworth, 2009, str. 158). Prezasićenost informacijama je izričito prepoznata kao problem na utjecajnoj konferenciji znanstvenih informacija *Royal Society*-a održanoj 1948. godine., gdje je Maurice Line komentirao: “Ne prvi put u povijesti, ali akutnije nego ikad prije, postojala je bojazan da će znanstvenici biti svladani, da više neće moći kontrolirati ogromne količine potencijalno relevantnog materijala koji se slijevao iz svjetskih tiskara, da je i sama znanost bila ugrožena” (Bawden i Robinson, 2009, str. 183). To upućuje na strah od podataka. Izraz „informacijsko preopterećenje“ pripisuje se američkom sociologu Bertramu Grossu, koji ga je koristio referirajući se na stanje u kojem unosi podataka premašuju njegove mogućnosti obrade (Bawden i Robinson, 2020, str. 4). Još neke izvedenice toga pojma su „infoksikacija“ i „smog podataka“. Sistematska rješenja za tiskanu ili digitalnu prezasićenost postala su naširoko korištena: brzo čitanje, pregledavanje, rezanje i lijepljenje te bilježenje (Bawden i Robinson, 2020, str. 7). Mobilni uređaji također potiču multitasking i pokušaj obrade informacija u kratkim vremenskim razdobljima tijekom putovanja ili između drugih zadataka. Različite osobe drugačije percipiraju te se ne nose isto s obiljem podataka. Pri rukovanju s velikim količinama naravno postoje razne virtualne strategije. Na osnovu toga ljude možemo metaforički kategorizirati kao „izbacivače“ sadržaja, „pregledače“, brze „surfere“ po informacijama te kao duboke „ronioce“ istih (Bawden i Robinson, 2009, str. 187). Ostavlja se dojam kao da se isti bore s informacijama, ali naravno da u njima i uživaju.

Ideju o informacijskoj anksioznosti 1989. godine uveo je Richard Saul Wurman. To je stanje stresa “uzrokovano brigama zbog sposobnosti pronalaženja, pristupa, razumijevanja ili korištenja potrebnih informacija” (Bawden i Robinson, 2020, str. 24). Također se javlja i nešto što se naziva „strahom od propuštanja“ (Bawden i Robinson, 2020, str. 12). Opisana su različita psihološka stanja povezana s tim, poput kontinuirane djelomične pažnje, usredotočenosti na to da “lovite korak” s drugima i budete “povezani” - što rezultira stresom, deficitom pažnje, distraktibilnošću i nestrpljenjem zbog previše mentalnog podražaja (Bawden i Robinson, 2009,

str. 183). Stres može negativno utjecati na kognitivnu obradu podataka, kao i kvalitetu odluke. Naime, obrada informacija postaje iskrivljena. Učinak ovih reakcija može dovesti do odbacivanja ispravnog postupka, prihvatanja pogrešnog rješenja, usredotočenosti na krivi problem, kašnjenja u donošenju odluka ili neadekvatnog iskorištavanjem resursa (Adya i Phillips-Wren, 2020, str. 4). Fiziološka objašnjenja sugeriraju da stres može uzrokovati oslobađanje steroida koji mogu ometati kratkoročno pamćenje (Adya i Phillips-Wren, 2020, str. 4). Nažalost, u takvim okolnostima izglednije je da će odluke biti pogrešne, za razliku od onih koje proizlaze iz racionalnog i organiziranog misaonog procesa.

4. Slobodan pristup

Ideja da sve što treba učiniti da bi se o nečemu saznalo jest dohvatiti informacije koje su drugi već stvorili odnosi se na stari bihevioristički pristup obrazovanju, trenutno rekonstruiran za doba interneta (Whitworth, 2009, str. 103). S druge strane, romantičarsko gledište ne nastoji manipulirati svojom okolinom, već ju cijeni: ne traži „jedan najbolji“ način razmišljanja i djelovanja ili „univerzalne, jedinstvene standarde koji su svojstveni prirodi“, već slavi različitost (Whitworth, 2009, str. 19). Istovjetan tome, konstruktivistički pristup nastavi „počiva na pretpostavci da se proces učenja odvija temeljem osobne konstrukcije i rekonstrukcije znanja“ (Jukić, 2013, str. 241). Dakle, nadasve subjektivistički. Međutim, to ga ne čini jednostavnim. Jasno je da nam je, što više izbora imali, teže donijeti odluku. Tada najčešće opet nastupi stres. Inflacija informacija u obrazovanju sadržana je u devalvaciji iskustva koje stječu studenti, naviknuti na suviše i nestabilne informacije. Difuzija ili raspršenje informacija, koje se manifestira i kod individualaca i među disciplinama, u korelaciji je sa sve dubljim specijalizacijama. Postoji jedna disciplina koja posebno žudi za transparentnošću, do koje se može doći fragmentiranom analizom. To su kulturalni studiji, koji remete mnoge prihvaćene unaprijedene kategorije i koncepte društvenih disciplina (Luscombe i Walby, 2020, str. 1). Zajedno sa Zakonom o pravu na pristup informacijama istražuju kulturu tajni. Jedan satiričan događaj opisuje kakvi su sve propusti mogući u znanstvenim zajednicama. „Afera Sokal“ termin je za posljedice podvale počinjene od strane profesora fizike Alana Sokala, kada je 1996. godine podnio znanstveni članak u kojemu je bio izjavio da je kvantna gravitacija samo društveni i jezični konstrukt - da bi se na dan objave rada otkrilo kako je rad satira strukturirana uz pomoć najblesavijih postmodernističkih citata o matematici i fizici (Thims, 2012, str. 72). Naime, *Social Text* - časopis u kojemu je članak objavljen - tada nije imao praksu stručnog recenziranja. Danas ne nailazimo na takve situacije, ali bez obzira, nikada ne možemo garantirati potpunu validnost znanja. Noosfera, ili sfera ljudske misli, možda neće postati dinamičnija, ali može postati onečišćena, degradirana i zatvorena. Otkrivanje načina na koji se ovaj resurs može održivo koristiti za dobrobit maksimalnog broja ljudi, obrazovno je pitanje. Nameće se zahtjev da naučimo kako upravljati informacijama.

„Školovanje je konverzacija, ali onakva u kojoj u potpunosti i smisleno možeš sudjelovati samo ako razumiješ što se govori“ (Pedley, 2019, str. 93). Isto je ostvarivo samo uz omogućen pristup probranoj i kvalitetnoj literaturi. Otvoreni pristup uključuje “slobodan i univerzalan pristup i korištenje informacijskog sadržaja baza podataka i drugih digitalnih resursa na internetu, u lako čitljivom formatu” (Bogdanović, 2016, str. 15) Postoje dva osnovna tipa slobodnog pristupa –

zeleni i zlatni. Zlatni slobodni pristup čini finalnu verziju objavljenog članka besplatno i trajno dostupnom svakome, odmah nakon publikacije (Pedley, 2019, str. 94). Zeleni slobodni pristup (poznat i kao „samoarhiviranje“) odnosi se na praksu postavljanja verzije autorova rukopisa u repozitorij, čineći ju besplatno dostupnu za svakoga (Pedley, 2019, str. 94). Rodrigo Costas, Thed N. van Leeuwen i Nicolas Robinson-Garcia proveli su istraživanje analizirajući prisutnost otvorenog pristupa prema vrsti te znanstvenom polju, među državama svih naseljenih kontinenata. Osim već spomenutih zlatnih i zelenih pristupa, autori se bave i hibridnim te brončanim. Hibridni se odnosi na časopise koji određene publikacije čine dostupnima obično nakon što autor plati novčanu naknadu (Costas, Robinson-Garcia i van Leeuwen, 2020, str. 4). Brončani pristup pridaje se člancima koji se mogu pročitati, ali su dostupni od strane izdavača bez izričitog spominjanja bilo koje licence o slobodnom pristupu. Takav oblik nije podložan uvjetima autorskog prava, tj. ne osigurava se vječni besplatni pristup. Britanska sveučilišta imaju daleko najveći udio publikacija slobodnog pristupa (Costas, Robinson-Garcia i van Leeuwen, 2020, str. 6). Većina publikacija u svijetu slobodno je dostupna putem “zelene rute” (Costas, Robinson-Garcia i van Leeuwen, 2020, str. 7). Najveći medijan nalazi se u biomedicinskim i zdravstvenim znanostima (49,1%), dok društvene i humanističke znanosti pokazuju najmanji udio među publikacijama sa slobodnim pristupom (36,5%) (Costas, Robinson-Garcia i van Leeuwen, 2020, str. 9). Ne smijemo zaboraviti da veliki dio svijeta niti nema pristup internetu.

5. Serendipitet

Pojmu serendipiteta značenje je dao Horace Walpole 1754. godine, pozivajući se na tri princa Serendipa koji su uvijek do otkrića dolazili slučajno. Tako je serendipitet uveden kao riječ i definiran kao "slučajno i pronicljivo otkrivanje stvari za kojima čovjek nije u potrazi" (Ellis i Foster, 2014, str. 1015). S njim se poistovjećuje i bisocijacija, kojom "nastaje iznenađujuća povezanost između različitih i nepovezanih podataka" (Ellis i Foster, 2014, str. 1025). Nadalje, Daniel Liestman 1992. godine pružio je model šest kategorija serendipiteta. To su slučajnost (susreti koji su rezultat sreće), prikladna milost (slučaj se događa zbog napora onih koji su neviđeni i nepoznati), sinkronicitet (rezultat podudarnosti dvaju značajnih, ali ne i uzročno povezanih događaja), ustrajnost (šansa se potiče tako što se traže informacije), *altamirage* (slučajnost se događa kao rezultat istaknute navike, profesije ili karaktera pojedinca), pronicljivost (do slučajnosti dolazi uslijed sučeljavanja ideja, u kojemu labavi podatci često prolaze kroz razdoblje inkubacije u umu, a okupljaju ih zahtjevi nekih vanjskih događaja) (Ellis i Foster, 2014, str. 1027). Nalazi Andreasa Hirschija iz 2010. godine o otvorenim karakterima bili su upravo suprotni onome što je on bio pretpostavio. Naime, njegovi su rezultati ukazali na to da su studenti s visokim indikacijama otvorenosti rjeđe izvještavali o serendipitetu, nego studenti s niskim razinama te osobine (Kahn, 2012, str. 7). Bright and Pryor 2003. godine razvili su „teoriju kaosa u karijeri“ primjenjujući jedan od središnjih koncepata teorije kaosa - osjetljivu ovisnost - na razvoj karijere. Uz sličnosti s „teorijom učenja kroz slučajnosti“, koja kaže da ljudi temelje odluke u karijeri na onome što su naučili kroz životno iskustvo (Kahn, 2012, str. 9), ovaj model tvrdi da mala i naizgled beznačajna iskustva imaju potencijal da promijene naš način na koji opažamo svijet oko sebe (Kahn, 2012, str. 10). Predavači često studentima predstavljaju previše jasan i proračunat racionalni model, što ne znači da nije važan, ali čovjek mora biti otvoren za mogućnosti i spreman na fiksiranje nečega nepredviđenog (Ford i Foster, 2003, str. 335).

6. Opća uredba o zaštiti podataka

Opća uredba o zaštiti podataka (eng. *General Data Protection Regulation*), ili skraćeno GDPR, štiti podatke koji potječu s područja Europske unije (EU), a to se odnosi i na tvrtke koje rukuju tim podacima, neovisno o tome gdje se nalazile. Dakle, uvjeti su isti za razne udruge, nevladine organizacije i javna tijela koja posluju s europskim klijentima. Primjer su web-trgovine s kojih mogu naručivati i građani EU (GDPR informer, 2018). Priznate kategorije spomenutih podataka su sljedeće: osnovni podatci (ime i prezime, broj osobne iskaznice, lokacijski podatci), podatci s kreditnih kartica, zdravstveni karton, biometrijski podatci (sken rožnice, otisci prsta itd.), genetski podatci, vjerska i filozofska uvjerenja, etnička pripadnost, ekonomsko stanje, članstvo u sindikatu, seksualna orijentacija i spolni život, IP adrese, osobne poruke elektroničke pošte, kolačići u pregledniku, pseudonimizirani podatci (GDPR informer, 2018). Već smo spomenuli da se neki od njih nazivaju i osjetljivim osobnim podacima. Svaka država članica EU obvezna je imenovati agenciju koja će biti glavno tijelo zaduženo za nadzor provedbe GDPR-a. Uz to, pod vodstvom Europskog odbora za zaštitu podataka uspostavljen je „mehanizam konzistentnosti“ (Opća uredba o zaštiti podataka SL EU L119 2016/679) kao osigurač suradnje među nadzornim tijelima.

Pojam „antiobrasca“ uveo je Andrew Koenig kako bi okarakterizirao obrasce softverskih dizajna i praksi koji površno izgledaju kao optimalna rješenja, ali na kraju se ispostave kontraproduktivnim (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 61). GDPR antiobrasci odnose se na sistemske dizajne i operativne prakse koji su učinkoviti u svom kontekstu, ali krše prava i propise iz samog GDPR-a (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 61). Autori su identificirali šest takvih antiobrazaca, široko prisutnih u stvarnome svijetu. To uključuje pohranu osobnih podataka bez vremenskog okvira za brisanje, neselektivnu ponovnu upotrebu osobnih podataka, stvaranje crnih tržišta za osobne podatke, obradu podataka s procjenom rizika, skrivanje povrede podataka te donošenje neobjašnjivih odluka.

Pohranjivanje podataka bez jasnog vremenskog okvira za brisanje potaknuto je usvajanjem strojnog učenja te analitike velikih podataka. GDPR daje vlasnicima podataka bezuvjetno pravo, putem članka 17, zatražiti njihovo uklanjanje unutar razumnog vremena. Također, članci 5 i 13 utvrđuju dodatne odgovornosti za voditelja obrade podataka, koji, ako isti više nisu potrebni u tu svrhu za koju su bili prikupljeni, ih treba izbrisati. Međutim, zakon sadržava iznimke za arhiviranje podataka u javnom interesu ili za znanstvene ili povijesno-istraživačke svrhe (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 62). Zbog performansi, pouzdanosti i skalabilnosti, dijelovi podataka se repliciraju u različitim podsustavima za pohranu poput

memorije, predmemorije, diskova, vrpce i mrežne pohrane. Bespotrebno se spremaju u suviše sigurnosne kopije i zemljopisno raspoređene podatkovne centre. Takve prakse odgađaju pravodobnost brisanja.

Prilikom projektiranja softverskih sustava svrha je obično povezana s programima i modelima, dok su podatci promatrani kao pomoćni resurs za postizanje ciljeva na visokoj razini. Stoga takvi prikazi podataka kao inertnog entiteta dopuštaju njihovo slobodno i viralno korištenje i širenje kroz razne sustave. Organizacije poput Google-a i Facebook-a uspjele su u tome da nakon jednokratnog prikupljanja korisničkih podataka iste upotrijebe za personalizaciju svojih nekoliko usluga (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 62). Međutim, GDPR propisi zabranjuju ovu praksu.

Trenutno možemo reći da komoditizacija osobnih podataka, norme za njihovo stjecanje, dijeljenje i prodaju još uvijek nisu dobro uspostavljene. To je dovelo do neizvjesnosti glede kontrole nad podacima. Ljudi su zabrinuti zbog zaključavanja dobavljača ili nedostatka vidljivosti jednom kad su njihovi podatci podijeljeni ili prodani na sekundarnim tržištima. Organizacije su na to reagirale čineći crna tržišta još više netransparentnima. Međutim, GDPR ruši takve prakse (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 63). Vlasnici također mogu zatražiti od voditelja obrade podataka da izravno prenese sve njihove osobne podatke drugom kontroleru.

Obrada podataka s procjenom rizika. Suvremene tehnološke tvrtke suočavaju se s izazovima stvaranja i upravljanja sve složenijim softverskim sustavima u okruženju koje zahtijeva brze inovacije. To je dovelo do prakse davanja prednosti brzini nad ispravnošću i do uvjerenja da, osim ako ne „razbijete stvari“, ne krećete se dovoljno brzo. Međutim, GDPR izričito ograničava takve pristupe kod bavljenja osobnim podacima (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 63).

Skrivanje povrede podataka. GDPR uvjetuje pretpostavku da voditelj obrade podataka proaktivno provodi sigurnosne mjere primjerene riziku (tj. odgovornost), kao i pravodobno prijavljivanje kršenja normi (odnosno transparentnost) (Chidambaram, Shastri i Wasserman 2021, str. 64).

Donošenje neobjašnjivih odluka. Algoritamsko odlučivanje je bilo uspješno primijenjeno na nekoliko domena: prijenos medijskog sadržaja, upravljanje industrijskim operacijama, financijsko trgovanje instrumentima, personaliziranje oglasa, pa čak i borbu protiv lažnih vijesti. Njihova inherentna učinkovitost i skalabilnost učinili su ih nužnima u modernom

dizajnu sustava. Međutim, GDPR oprezno promatra ovaj trend (Chidambaram, Shastri i Wasserman, 2021, str. 64). Radi poštivanja "prava na objašnjenje" ljudska bi interpretacija trebala biti važan segment pri razmatranju dizajna sustava za učenje i umjetne inteligencije.

7. Pravo na pristup informacijama

Pitanje monopola ili oligopola na određene informacije jedno je od onih najtežih. Zakonom o pravu na pristup informacijama (NN 25/13, 85/15) uređuje se „pravo na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija koje posjeduju tijela javne vlasti“. Isti uvjeti odnose se na svakog građanina Republike Hrvatske, kao i na svaku pravnu osobu. Radi se o informacijama o radu tijela javne vlasti, njihovom odlučivanju, financijskim pitanjima. „Informacija pri tome obuhvaća sve već postojeće informacije u obliku dokumenata, zapisa ili u bilo kojem obliku zabilježenih informacija (pisanih, vizualnih, slušnih)“ (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 9). U „Vodiču za korisnike Zakona o pravu na pristup informacijama“ Povjerenika za informiranje Republike Hrvatske dalje se navodi da su tijela javne vlasti od kojih se mogu tražiti informacije državna tijela, tijela državne uprave, pravosudna tijela, lokalna samouprava, tijela s javnim ovlastima i tijela koja obavljaju javnu službu (škole i fakulteti, zdravstvene ustanove, centri za socijalnu skrb, agencije i zavodi, komore), trgovačka društva u većinskom javnom vlasništvu i druge pravne osobe koje se financiraju iz državnog proračuna ili iz proračuna jedinica lokalne i područne samouprave, odnosno iz javnih sredstava (nameta, davanja i sl.) (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 9)“. Valja napomenuti da u vodiču stoji i kako korisnik nije dužan navesti svrhu zbog koje traži pristup informaciji, a isti njome također može slobodno raspolagati, odnosno javno ju iznositi (str. 10). Osim toga, postoje i značajke koje poništavaju status određenih zahtjeva kao onih za pristup informacijama: „Ne smatra se zahtjevom za pristup informacijama traženje uvida u cjelokupni spis predmeta, objašnjenja ili uputa vezanih uz ostvarivanje nekog prava ili izvršavanje obveze, izrade analize ili tumačenja nekog propisa, kao ni stvaranje nove informacije“ (str. 18). Uzmimo - izračun mirovine. Nadalje, osnovno je pravilo da je tijelo javne vlasti dužno riješiti zahtjev u roku od 15 dana od zaprimanja istoga (Zakon o pravu na pristup informacijama NN 25/13, 85/15). Izuzetci Zakona o pravu na pristup informacijama odnose se na informacije zadržane u funkcijama kao što su nacionalna sigurnost, provedba zakona, komercijalni interesi te osobni podatci (Pedley, 2019, str. 203). Preciznije, misli se na sljedeće:

„ako se radi o klasificiranim informacijama, ako je informacija poslovna ili profesionalna tajna, ako je informacija porezna tajna, ako informacija predstavlja osobni podatak, ako je informacija zaštićena intelektualnim vlasništvom, osim u slučaju izričitog pristanka vlasnika prava, ako je pristup informaciji ograničen međunarodnim ugovorima, ili je informacija nastala u postupku sklapanja ili pristupanja međunarodnim ugovorima ili pregovora s drugim državama ili međunarodnim organizacijama, do završetka tih postupaka, ili se radi o

informaciji nastaloj u vezi održavanja diplomatskih odnosa, u ostalim zakonom propisanim slučajevima“ (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 22)

moгуće je ograničiti pristup istoj. Također pomalo drugačija pravila vrijede i za one koji slove za novinare. Naime, oni se obraćaju drugim osobama i imaju pravo informaciju dobiti brže (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 28).

Nadalje, direktiva (EU) 2019/1024 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o otvorenim podacima i ponovnoj uporabi informacija javnog sektora odlučuje o posebnoj vrijednosti podataka za ponovnu uporabu. Točnije, radi se o uporabi sa svrhom drugačijom od one za koju su se isti prikupili. Navedeni primjeri su izrada aplikacija koja pokazuje cijene nekretnina na nekom području (podatci ministarstva financija ili gospodarstva), dostupnost javnih usluga u području zdravstva i obrazovanja (podatci ministarstva zdravstva i ministarstva obrazovanja), sportskih sadržaja (podatci sportskih saveza), gastronomske ponude (podatci o ugostiteljskim objektima u posjedu gradske uprave), parkirališta i javnog prijevoza (podatci gradske uprave o prometu), turističke ponude (podatci turističke zajednice, ministarstva kulture i gradske uprave o kulturnim sadržajima) i sl. (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 34). Za razliku od otvorenih podataka, koji su javno objavljeni te slobodno i besplatno dostupni svima za korištenje i ponovnu uporabu, opetovano se ne puštaju povjerljive statističke informacije, informacije za koje korisnik treba dokazivati postojanje pravnog interesa, dijelovi informacije koji sadrže logotipe, grbove ili oznake, informacije tijela javne vlasti koje pružaju javne usluge radija, televizije ili elektroničkih medija, informacije koje su u posjedu znanstveno-istraživačkih ustanova (osim knjižnica ustanova visokog obrazovanja), informacije koje posjeduju ustanove u kulturi (osim knjižnica, muzeja i arhiva), te informacije koje se ne prikupljaju u svrhu obavljanja javnog posla (Bevandić, Jadrijević, Musa i Volmut, 2016, str. 37).

8. Pravo na zaborav

Po EU Općoj uredbi o zaštiti podataka 2016/679 „Ispitanik ima pravo od voditelja obrade ishoditi brisanje osobnih podataka koji se na njega odnose bez nepotrebnog odgađanja te voditelj obrade ima obvezu obrisati osobne podatke bez nepotrebnog odgađanja“ (Opća uredba o zaštiti podataka SL EU L119 2016/679). Nakon proteka određenog razdoblja, ovisno o prekršaju, zapisi o prethodnom kažnjavanju više neće biti dostupni poslodavcima, osiguravateljima i javnosti i ne smiju se uzimati u obzir. Međutim, postoje iznimke i od tog pravila.

„Tvrške mogu odbiti uvažiti zahtjev u sljedećim slučajevima: ako smatraju da bi to prekršilo pravo na slobodu izričaja i informiranja; kad se moraju pridržavati sudskih zahtjeva; u slučaju da je zadržavanje podataka neophodno za javno zdravlje ili je u interesu javnosti; za korištenje podataka u znanstvene, povijesno-istraživačke i statističke svrhe“ (GDPR informer, 2018).

Bez previše ljudske intervencije podatci koji se duže vrijeme ne koriste mogu se automatski brisati, čime se smanjuje rizik od povreda podataka. U proces uništavanja uključeni su i odbačeni mediji za pohranu. Također, bitan je i nadzor pristupa. Kod otvorenih sustava kao što je internet, zahtijevanje potpunoga brisanja podataka, osobito ako su točni, teško je provedivo budući da je potrebno pronaći i uništiti sve kopije.

„Za unutarnje sustave poput onih u tvrtkama, gdje podatci nisu dostupni javnosti i pohranjeni su prema politikama tvrtki, vrijede druga pravila. Takvi se podatci moraju moći u potpunosti obrisati ako to korisnik zahtijeva. Najjeftiniji način da se to implementira već se primjenjuje u praksi u obliku kontrolne ploče gdje korisnik sam može izravno pristupiti podacima koje je podijelio s tvrtkom. To povećava povjerenje u tvrtku, smanjuje administrativni teret i omogućuje transparentnost i ispravno kategoriziranje podataka, čime su oni lako dostupni u svakom trenutku. Napominjemo da se podatci djece moraju osobito točno kategorizirati i dobro zaštititi“ (GDPR informer, 2018).

Tražilice, kao što je Google, nisu obavezne prenositi te norme i na svijet izvan Europe, tj. ukloniti rezultate pretraživanja za korisnike iz trećih zemalja. Suštinski, samo korisnici iz EU-a vide cenzurirane rezultate, a i to se lako može izbjeći korištenjem proxyja.

9. Balans poštivanja prava na pristup informacijama i poštivanja privatnosti

Svugdje je uvriježena svijest o disbalansu između interesa pojedinca i onih od javnog interesa. Skrutinizacijom ponašanja i izvedbi ljudi se drže odgovornima za svoja djela. Tu se upliće koncept transparentnosti, tipologiju čijeg protoka je načinio David Heald. Transparentnost prema gore odnosi se na onu koja kreće od podređenih prema onima u poziciji autoriteta (Stefanick, 2011, str. 8). Ona je najočekivanija na radnim mjestima, a kontroverzna kada se odnosi na javnu vlast koja nadgleda građane. Transparentnost prema dolje omogućava izabranima da procijene produkte svojih vođa (Stefanick, 2011, str. 9). To je, dakle, baza demokratskih sustava. Transparentnost prema van jest sposobnost da se vidi izvan granica svoje organizacije (Stefanick, 2011, str. 9). Odnosi se na evaluaciju ponašanja svojih kolega ili konkurenata. Posljednja, transparentnost prema unutra, jest sposobnost uvida u unutarnje poslove organizacije (Stefanick, 2011, str. 9). Ona sprječava favoriziranje i nepotizam. Koncept ureda „otvorenih pregrada“ dopušta promatranje zaposlenika od strane njihovih kolega ili upravitelja. Ako se radi o društvu u cijelosti, primjer je prijavljivanje susjeda policiji zbog sumnjivog ponašanja. U totalitarnim društvima od građana se očekuje da prijave svoje članove obitelji, prijatelje ili susjede ukoliko izvršavaju radnje suprotne interesima države. Potpuno transparentna društva (u opreci s transparentnim vladama) kontrolirana su na način da im je ozbiljno ograničena sloboda misli i izražavanja. Jasno je da potpuna asimetrija – bilo potpuna transparentnost ili potpuna privatnost - nije poželjna.

Prema Privacy International, dobrotvornoj organizaciji koja brani i promiče pravo na privatnost diljem svijeta, privatnost se sastoji od četiri komponente: tjelesne, komunikacijske, teritorijalne i informacijske (Stefanick, 2011, str. 11). Tjelesna se fokusira na zaštitu fizičkih bića od invazivnih procedura kao što su pretrage šupljine tijela, testiranje na droge, genetski testovi. Komunikacijska pokriva sigurnost elektroničke pošte, telefona, društvenih mreža i drugo. Teritorijalna privatnost tiče se uspostavljanja ograničenja za upad na fizički prostor - kao što je nečiji dom, radno mjesto te javna mjesta. Zaštita te vrste privatnosti bavi se pretraživanjem osobnog prostora ili imovine, video nadzorom i provjerama osobnih iskaznica. Informacijska privatnost odnosi se na kolekcije i rukovanje osobnih podataka sadržanim u nečemu kao što su vladini spisi, medicinska dokumentacija te informacije o kreditnim karticama (Stefanick, 2011, str. 9). Pravila koja upravljaju tom dimenzijom privatnosti poznata su kao „zaštita podataka“. U Europskoj uniji neka neobjavljena djela još uvijek se štite od puštanja u javnost, iako su njihovi autori preminuli i prije nekoliko stotina godina. Ona se smatraju privatnim vlasništvom

(Pedley, 2019, str. 33). „Djelo siročće“ je izraz koji opisuje „djelo čije je nositelje prava vlasništva ili teško ili čak nemoguće za identificirati ili locirati“ (Pedley, 2019, str. 84). To se odnosi i na radove čiji su autori poznati i pokojni, no ne postoje podatci o njihovim nasljednicima (Pedley, 2019, str. 85). Postoji iznimka o pravu na vlasništvo takvih djela, kojom se javno dostupnim knjižnicama, obrazovnim ustanovama, muzejima, arhivima, filmskim ili baštinskim ustanovama te javnim televizijama dopušta njihovo korištenje u nekomercijalne svrhe (Pedley, 2019, str. 85). Djelomično istovjetne komplikacijama sa spomenutim vlasništvom su i one oko izmijenjenih fotografija i ostalih radova. Tako Norveška donosi novu uredbu kojom će za influencere i oglašivače postati nezakonito objavljivati retuširane fotografije bez označavanja istih kao takvih. U lipnju 2021. godine donesen je novi zakon kao izmjena i dopuna Zakona o marketingu iz 2009., ali norveški kralj će tek odlučiti kada će to posljednje pravilo stupiti na snagu (Li, 2021). Ovaj potez dolazi usred rastuće zabrinutosti zbog lošeg mentalnog zdravlja uzrokovanog platformama poput Instagrama i TikToka. Izmjene i dopune norveškog ministarstva navode da će oglase koji sadrže bilo kakvu promjenu oblika, veličine ili boje kože morati označiti standardnom naljepnicom, koje će na raspolaganje stavljati vlada. Ovaj novi zakon izravno utječe na slavne i utjecajne osobe koje promiču svoje plaćene oglase na društvenim mrežama. Korištenje filtara također mora uključivati potvrdu da je slika promijenjena (Li, 2021). Za one koji krše zakon očekuje se velika novčana i moguća zatvorska kazna.

Nadalje, Lorna Stefanick prijelaz iz zaštite podataka u transparentnost opisuje slikovitom analogijom: „prije nego započne s preuređenjem kako bi zamijenila zid s prozorima, osoba mora razmisliti o tome je li korist iz pokazivanja neprocjenjivih slika na zidu vrijedna rizika od njihovog blijeđenja zbog izloženosti suncu“ (2011, str. 23).

Da bi postale članicama Vijeća Europe, države moraju biti potpisnice Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja omogućava „pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja“ (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10). Međutim, znamo da je teško odrediti granice prihvatljivog ljudskog izražavanja. Pružatelji internetskih usluga smatraju se „sekundarnim izdavačima“ klevetničkih izjava na web stranicama, iako nisi niti autori, niti urednici niti komercijalni izdavači (Pedley, 2019, str. 258). Mogu se držati odgovornima ukoliko zataje podatke o tome koliko dugo su takvi materijali pohranjeni ili o tome je li u njihovoj moći da ih maknu. Međutim, postoje određeni zakonski prihvatljivi razlozi kojima se mogu opravdati. Primjer incidenta sa satiričnim karikaturama imamo u 2017. godini pod pokroviteljstvom francuskog Charlie Hebdo časopisa.

Radi se o ilustracijama nastalim u svrhu ismijavanja žrtava snježne lavine u talijanskom gradiću Farindola, čiji gradonačelnik je uzvratilo tužbom (RT, 2017). Tu bi primjenjivo bilo “pravo da nas se ostavi na miru”.

Glede onih koji bilježe informacije o nama, Stefanick kao zapisnike iz privatnog sektora navodi detalje o kupljenim proizvodima, financijska izvješća, telefonska izvješća, informacije o iznajmljenim videima, posuđenim knjigama, detalje o putovanjima (2011, str. 48). Zatim, za državne spise tvrdi da posjeduju još više informacija – o plaćenim porezima, donacijama, imovinama, registracijama vozila, putovanjima u i izvan zemlje, imigracijskom statusu, sudskim rješenjima i presudama te forenzičke informacije prikupljene kroz provedbe zakona kao što su otisci prstiju i DNA zapisi (Stefanick, 2011, str. 49). Nagomilavanje takvih podataka dovodi do rudarenja istih, što se odnosi na „korištenje kompleta automatiziranih tehnika radi ekstrakcije informacija zakopanih u velikim bazama podataka, kako bi se odredili obrasci ponašanja“ (Stefanick, 2011, str. 49). Kada se zna da će objavljene informacije biti javno dostupne, postoji tendencija prema većoj opreznosti u govoru, a naročito pri pisanju. Kamere na javnim mjestima i nadzorne kamere bilježe pojedince pri kretanju i svakodnevnim radnjama, *Global Positioning System* (GPS) prijemnik odašilje njihovu lokaciju, programska podrška skuplja informacije koje ljudi objave na društvenim mrežama, kako bi ih poslodavci mogli pregledati; i drugo. Po Michelu Foucaultu takozvani panoptički mehanizam uređuje prostorne jedinice koje omogućuju neprestano gledanje i hitro prepoznavanje. Ukratko, preokreće načelo tamnice, ili točnije njegove tri funkcije - zatvoriti, lišiti svjetlosti i sakriti. Naime, čuva samo prvu, a eliminira ostale dvije. Vidljivost je, dakle, zamka (Foucault, 1995, str. 200). Potrebna je organizacija u kojoj je nadzor trajan u svojim učincima, čak i ako je u izvedbama isprekidan. Jer se tako neprestano osjeća moć (Foucault, 1995, str. 201). Jeremy Bentham postavio je princip da zatvorenik nikada ne smije znati je li ga tko u bilo kojem trenutku gleda, već mora biti siguran da netko uvijek može (Foucault, 1995, str. 201). Sociolog Thomas Mathiesen preokreće načelo panoptikuma, ili jedinstvenog agenta koji promatra više ljudi. Kako ističe, pojava TV-a i drugih oblika masovne komunikacije rezultirala je nadzorom rijetkih od strane mnogih. Masovni mediji, a posebice televizija, koji danas privlače mnoge - doslovno stotine milijuna ljudi istovremeno - s velikom moći da promatraju i dive se njima nekoliko. Za razliku od Foucaultova panoptičkog postupka, potonji postupak naziva se sinoptičkim (Mathiesen, 1997, str. 215). *Google Street View*, pokrenut 2007. godine, unaprijeđena je verzija *Google Maps*-a - internetske usluge mapiranja koja koristi GPS tehnologiju kako bi korisnicima omogućila lociranje određenih adresa (Stefanick, 2011, str. 138). Dodatak *Street View*-a

omogućava korisnicima da zapravo vide fotografije kuća i zgrada povezanih s adresom koju upišu. Međutim, iako se kamere nalaze na javnom prostoru, dovoljno su visoke da zabilježe fotografije ljudi na svojim ograđenim privatnim imanjima (Stefanick, 2011, str. 138). Usporediv sa spomenutim, softverski program *Social Sentry* kreiran je u svrhu praćenja internetskih objava zaposlenika, koje su indiskretne, izdaju poslovne tajne ili sugeriraju na korporativne prekršaje.

Uzmimo, u Švicarskoj osobe koje su osuđene zbog kriminalnih prijestupa nakon određenog vremena mogu spriječiti druge da ih s tim identificiraju. To je dio nečega što se ondje naziva „pravom na osobnost“ te uključuje internetsku privatnost (Werro, str. 285). S druge strane, u Sjedinjenim Američkim Državama takvo pravo ili „pravo na zaborav“ nije ozakonjeno (Werro, str. 286). Dakle, u Europi se (barem na papiru) održava balans između slobode izražavanja i informiranja, s jedne, te privatnosti i dostojanstva s druge strane. Odluke o tome je li nešto s pravom objavljeno ili ne donose se na temelju relevantnosti informacija po društvo. Autor spominje američko pravo obilježeno oprezom prema centraliziranoj moći, dok je europsko pod utjecajem francuskih ideja o aristokratskoj časti te njemačkih o autonomiji i samoodređenju (Werro, str. 299). Dakle, podjednaka se važnost daje ili transparentnosti ili ugledu. Još jedan način na koji se može shvatiti primat prava na pristup informacijama u SAD-u jest njihova vjera u privatni sektor, koja se primjećuje kroz samoregulaciju tržišta i ideju da će povećana dostupnost informacija o potrošačima pomoći u prilagodbi proizvoda istima (Werro, str. 299).

10. “Hvatanje” informacija

Jasno nam je da su informacije nestalne. Više ne bilježimo samo fotografije, već zapisujemo i svoje dijaloge kroz instant poruke na mobilnim aplikacijama. Još jedan koncept Michela Foucaulta, heterotopija, dopušta postavljanje nekoliko samih po sebi nespojivih prostora na jedno stvarno mjesto (1986, str. 6). To opimjeruje kazalištem koje na pravokutnik pozornice donosi, jedno za drugim, cjelinu niza mjesta koja su si međusobno strana. Prema tome je, kaže, kino vrlo neobična pravokutna soba, na čijem se kraju dvodimenzionalnog ekrana gleda projekcija trodimenzionalnog prostora. Kod Foucaulta heterokronija također postaje heterotopijom. Omogućeno je to u neograničenom gomilanju različitih vremena u muzejima i knjižnicama. Muzeji i knjižnice postali su heterotopije u kojima vrijeme nikada ne prestaje graditi i nadmašivati vlastiti pijedestal (Foucault, 1986, str. 7). Dolazi do nakupljanja svega, uspostavljanja svojevrsne opće arhive, volje da se sve zatvori u jedno mjesto svih vremena, svih epoha, svih oblika, svih ukusa. To je projekt organiziranja svojevrsnog trajnog i neodređenog gomilanja vremena u nepokretno mjesto, koji pripada našoj suvremenosti (Foucault, 1986, str. 7). Nasuprot tim heterotopijama koje su povezane s akumulacijom vremena, postoje one koje su, baš naprotiv, vezane s vremenom u njegovom najprotektivnijem, prolaznom, neizvjesnom aspektu. Takvi su, uzmimo, nadasve sinkroni festivali i sajmovi (Foucault, 1986, str. 7). Svatko može ući u heterokrone heterotopije, kao što su spomenute baštinske zajednice, ali zapravo je to samo privid – mi smo iz tih mjesta, za razliku od ovih što trenutno traju, isključeni (Foucault i Miskowiec, 1984, str. 8). Takav način razmišljanja uzvisuje podatke, čineći ih nama nepovratnima. Posjedujemo ih i izlažemo u raznim formatima, ali zaboravljamo njihovu vrijednost.

11. Zaključak

U ovome radu prikazali smo tijek trošenja informacija, njihovu nestabilnost, manjak kredibiliteta, posljedično rasipanje, kao i bijeg od podataka. Nakon čega smo gledali transformaciju istih u njihovu višu formu, tj. informaciju; pa u još višu - znanje. Na taj način možemo povratiti vrijednost izgublenu inflacijom suvišnih informacija ili ju dodati onim novim i zasad jedinstvenim. Upozorili smo na to što se dogodi kada nastupi informacijsko preopterećenje te kako se ljudi kategoriziraju po svojim sposobnostima u borbi s podacima. Uz stručnu literaturu, objasnili smo kako nas informacijska anksioznost, strah od propuštanja te, među njima najmoćniji, stres, navedu na donošenje krivih odluka. Suprotstavili smo bihevioristički i romantičarski pristup obrazovanju te ukazali na to da noosfera mora naučiti upravljati informacijama. Osvrnuli smo se na problematiku zelenog i zlatnog slobodnog pristupa obrazovnom sadržaju na internetu te raščlanili načine ostvarivanja serendipiteta, kao i korištenja istoga u karijeri. Kroz stavke Opće uredbe o zaštiti podataka te Zakona o pravu na pristup informacijama, prikazali smo antiobrasce, norme koje (ne) upravljaju europskim društvom, njihovim novinarstvom te djelomično i ostatkom svijeta. Velik dio rada odnosi se na balansiranje prava na razne vrste privatnosti te pritiska na transparentnost, uz priloženu tipologiju protoka iste. Kod zaštite podataka često se provlači metafora o izlaganju svjetlu, tj. nadzoru društva. Zapitali smo se o granicama prihvatljivog ljudskog izražavanja te se osvrnuli na pravo „da nas se ostavi na miru“. Objasnili smo kako je „rudarenje podataka“ moguće zahvaljujući privatnom sektoru i vladi, koji u baze bilježe raznovrsne podatke o nama. Podsjetili smo na pritisak pod panoptikonskim naočalama i uveli predvidljivi „sinoptikon“. Mogli bismo reći da, bez obzira na cijenu, informacije jesu jako teške, budući da s njima uvijek moramo tražiti balans, te zapravo zaboravljamo njihovu vrijednost; s obzirom da nam je informacija dostupna u raznim izlozima i formatima.

Literatura

1. Adya, M. i Phillips-Wren, G. (2020). Decision making under stress: the role of information overload, time pressure, complexity, and uncertainty. *Journal of Decision Systems*, 1-13.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/12460125.2020.1768680>
2. Bawden, D. i Robinson, L. (2009). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of information science*, 35(2), 180-191.
3. Bawden, D. i Robinson, L. (2020). Information overload: An overview. *Oxford Encyclopedia of Political Decision Making*, 1-60. Preuzeto 28.08.2021. s
<https://core.ac.uk/download/pdf/286715468.pdf>
4. Bevandić, D., Jadrijević, L., Musa, A. i Volmut I. (2016). *Ostviri svoje pravo na informaciju. Vodič za korisnike zakona o pravu na pristup informacijama*. Zagreb: Povjerenik za informiranje.
5. Bogdanović, D. (2016). Otvoreni pristup i autorsko pravo. *Bosniaca - časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, (21), 15-18.
6. Chidambaram, V. Shastri, S. i Wasserman, M. (2021). GDPR anti-patterns. *Communications of the ACM*, 64(2), 59-65.
7. Costas, N., Robinson-Garcia, R., i van Leeuwen, T. N. (2020). Open Access uptake by universities worldwide. *PeerJ*, 8:e9410. Preuzeto 28.08.2021. s
<https://peerj.com/articles/9410/>
8. Davenport, T. H. i Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Boston: Harvard Business Press.
9. Doomen, J. (2009). Information inflation. *Journal of Information Ethics*, 18(2), 27-36.
10. Ellis, D. i Foster, A. E. (2014). Serendipity and its study. *Journal of Documentation*, 70(6), 1015 – 1038.
11. (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10. Preuzeto 28.08.2021. s
[https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda)
12. Ford, N. i Foster, A. (2003). Serendipity and information seeking: an empirical study. *Journal of documentation*, 59(3), 321-340.

13. Foucault, M. i Miskowiec, J. (1984). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture/Mouvement/Continuité*, 1-9.
<http://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>
14. Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Vintage Books.
15. GDPR informer. (2018). *Pravo na zaborav: što sve obuhvaća?* Preuzeto 28.08.2021. s [Pravo na zaborav: što sve obuhvaća? - GDPR Informer](#)
16. GDPR informer. (2018). *Vodič kroz GDPR za početnike*. Preuzeto 28.08.2021. s [Vodič kroz GDPR za početnike - GDPR Informer](#)
17. Harari, Y.N. (2017). *Homo Deus. A brief history of tomorrow*. New York: Vintage.
18. Jukić, R. (2013). Konstruktivizam kao poveznica poučavanja sadržaja prirodnoznanstvenih i društvenih predmeta. *Pedagogijska istraživanja*, 10(2), 241-261.
19. Kahn, L. W. (2012). *The effects of personality on perceptions of serendipity in college students* (Doktorska disertacija). North Carolina State University.
20. Li, Joyce., (2021). *Social Media Influencers Must Now Label Retouched Photos Under New Norwegian Law*. Preuzeto 28.08.2021. s [Norwegian Influencers Must Label Retouched Photo | HYPEBEAST](#)
21. Luscombe, A. i Walby, K. (2021). Freedom of Information Research and Cultural Studies: A Subterranean Affinity. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 21(1), 70-79.
22. Mathiesen, T. (1997). The viewer society: Michel Foucault's Panopticon revisited. *Theoretical criminology*, 1(2), 215-234.
23. Opća uredba o zaštiti podataka SL EU L119 2016/679. Preuzeto 28.08.2021. s <https://www.zakon.hr/z/1021/Op%C4%87a-uredba-o-za%C5%A1titi-podataka---Uredba-%28EU%29-2016-679>
24. Pedley, P. (2019). *Essential law for information professionals*. London: Facet Publishing.
25. RT. (2017). 'No satire': Italian town hit by avalanche to file lawsuit against Charlie Hebdo over caricature. Preuzeto 28.08.2021. s <https://www.rt.com/news/374671-no-satire-italian-town-hit/>
26. Stefanick, L. (2011). *Controlling knowledge: Freedom of information and privacy protection in a networked world*. Edmonton: Athabasca University Press.
27. Thims, L. (2012). Thermodynamics ≠ Information Theory: Science's Greatest Sokal Affair. *Journal of Human Thermodynamics*, 8(1), 1-120.

28. Werro, F. (2009). The right to inform v. the right to be forgotten: A transatlantic clash. *Georgetown Public Law Research Paper*, (2), 285-300.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1401357
29. Whitworth, A. (2009). *Information obesity*. Oxford: Chandos Publishing.
30. Zakon o pravu na pristup informacijama NN 25/13, 85/15. Preuzeto 28.08.2021. s
<https://www.zakon.hr/z/126/Zakon-o-pravu-na-pristup-informacijama>

Zakonsko i društveno vrednovanje informacija

Sažetak

Potaknut činjenicom da mnoge odluke koje donosimo ovise o stohastici informacija koje su do nas došle, internetom omogućenim fenomenom da u bilo kojemu trenutku možemo pristupiti informacijama generiranim bilo gdje te da se iste više ne prisvajaju, već troše, ovaj rad iznosi kako u društvima na internacionalnoj razini funkcionira poštivanje prava na pristup informacijama i prava na privatnost. Teme koje rad obrađuje su funkcioniranje Zakona o pravu na pristup informacijama i Prava na zaborav, njihovo balansiranje u praksi te inflacija i slobodan pristup podacima.

Ključne riječi: inflacija informacija, pravo na pristup informacijama, privatnost, pravo na zaborav

Legal and social evaluation of information

Summary

Encouraged by the fact that many of the decisions we make depend on the stochastics of the information that have come down to us, the Internet-enabled phenomenon that we can access information generated anywhere at any time and no longer appropriate it, but spend it, this paper states how in societies at the international level, obeying both Freedom of Information Act and the right to privacy works. The topics covered by the paper are the functioning of the Freedom of Information Act and the right to be forgotten, their balancing in practice, information inflation and open access.

Key words: information inflation, Freedom of Information, privacy, right to be forgotten